

AZ ALAPTÖRVÉNY 50. JUBILEUMÁNAK ESÉLYE

Szent István öröksége és az Alaptörvény

SCHANDA Balázs
egyetemi tanár (PPKE JÁK)

Mózes harmadik könyvében, a leviták könyvében olvasunk a Jóbél évről:

„Számolj hét év hetet, hétszer hét esztendő vagy hét évhét idejét, negyvenkilenc évet. [...] Legyen ez jubileum számotokra: mindenki kapja vissza birtokát, mindenki térjen vissza családjához. Ez az ötvenedik esztendő legyen jubileumi év számotokra...” (Lev 25, 9–11)

Ez a jubileum gyökere. A XV. század óta az Egyház minden huszonöt évben hirdet szentévet, azaz jubileumot, ezzel lehetővé téve, hogy minél több ember részesülhessen a jubileum kegyelmében. Az ötödik évforduló még nem jubileumi távlat, mégis alkalmat kínál arra, hogy az első tapasztalatok alapján a jövőt is fürkésszük: van-e esélye a 2011-ben lefektetett alkotmányos rendnek arra, hogy utódaink majd jubileumát köszönthessék?

Egy-egy ország közjogi berendezkedése egy adott politikai rendszerhez kötött és nem véletlenül emlékeztet az Alaptörvény szövegezésében meghatározó szerepet játszó egykori oktatóm arra, hogy egy alkotmány alapvetően politikai és nem jogi dokumentum.¹ Míg a magánjogi kódexek túl tudnak élni forradalmakat, háborúkat és rendszerváltozásokat, az alkotmányok számára ezek általában cezúrát jelentenek. Így van ez akkor is, ha egyes jogintézmények, elvek továbbélnék – Magyarországon még a diktatúrák sem törekedtek arra, hogy a parlamentet megszüntessék: inkább megszállták és kiüresítették. Az európai alkotmányfejlődésnek vannak ma tabunak tűnő elemei és vannak a magyar közjogi hagyománynak szintén szilárd sarokpontjai – az Alaptörvény ezekre épít, azonban feltehetjük a kérdést, hogy mennyire lesz tartós az, amit ezeken túl az Alaptörvény megjelenít, értékékként tételez?

¹ Szájer József előadása a „Párbeszéd és identitás” című konferencián (2014. 04. 27.) http://szajer.fidesz.eu/hir/szajer_jozsef_eloadasa_a_parbeszed_es_identitas_konferencian/

A változtatás lehetőségét tekintve az Alaptörvény megőrizte a korábbi alkotmány rugalmasságát. Aligha alakulhat ki olyan legitim változtatási szándék, ami a legális formát megkerülné – a magyar közjog erőteljes hagyománya a jogfolytonosság tisztelete: ez jellemezte az 1848-as és az 1989/90-es „békés rendszerváltást” egyaránt, de voltaképpen az 1948/49-es erőszakos kommunista hatalomátvétel is a felszínen megőrizte az akkor hatályos formai szabályok kereteit. Az alkotmányozó egyértelművé tette azt is, hogy a módosítások formai szempontból alkotmányossági felülvizsgálat alá vonhatóak. Egyebekben a tartalom szabadon alakítható, az Alaptörvény nem vezet be megváltoztathatatlan rendelkezéseket. 2016-ban a kérdés nyilván nem az, hogy az öt éve lefektetett értékalapú rendelkezéseket egyszer az alkotmányozó hatalom a formai előírások tiszteletben tartásával fogja-e majd megváltoztatni, hanem az, hogy kialakul-e olyan szándék, mely ezek megváltoztatására törekedne. Azaz fennmarad-e az a tartalom, ami az Alaptörvény identitását adja?

1. Az Alaptörvény identitása

Bár az Alaptörvény mintegy harmada szó szerint, harmada pedig tartalmilag azonos a korábbi alkotmányszöveggel, az összkép mégis alapvetően új.² Az újdonság érzetét jelentős részben az adhatja, hogy az Alaptörvény mind a politikai közösség (a nemzet) kulturális identitása, mind a közösséget vezérlő értékek vonatkozásában erőteljesebb elkötelezettséget mutat, mint a korábbi alkotmány. Teszi ezt anélkül, hogy feladná az állam világnézeti semlegességének elvét.³

Az alkotmányjogi keret épít azokra a jogot megelőző értékekre, melyek a nemzeti közösség kohézióját biztosítják – hiszen tudjuk, hogy az állam maga nem képes ezeket az értékeket se létrehozni, se fenntartani.⁴ Viszonyunk ezen értékekhez – hagyományhoz, a jogrendszer mögötti antropológiai kérdéséhez – nem közömbös. A tételes alkotmányos normák (így az alapjogok) eddig is rendelkeztek értéktartalommal, ugyanakkor 1990 óta az Alkotmány nem hivatkozott kifejezett módon a mögötte álló értékre, és az Alkotmánybíróság is kerülte azt, hogy az Alkotmány értékrendjére hivatkozzon – közben tudatosan törekedett arra, hogy az Alkotmány értéktartalmát kibontsa és sürgette, hogy az Alkotmány értékrendje átjárja a társadalmat.⁵ Értékek hangsúlyos, konkrét normáktól elkülönült nevesítésével – az Alaptörvény újdonságot hozott. Nem csak szerencse, hanem tudatos munka kérdése is, hogy a megjelenített értékek és a hagyomány megoszt vagy egyesít. Ez a munka pedig elsősorban nem az államszervezet

² CSINK Lóránt – FRÖHLICH Johanna: *Egy alkotmány margójára. Alkotmányelméleti és értelmezési kérdések az Alaptörvényről*. Budapest, Gondolat, 2012. 108.

³ Erről bővebben: SCHANDA Balázs: *Keresztény vagy semleges? Az Alaptörvény identitásának kérdése*. *Magyar Jog*, 2015/3. 129–135.

⁴ Ez következik a „Böckenförde-Diktumból” is: „*Der freiheitliche, säkularisierte Staat lebt von Voraussetzungen, die er selbst nicht garantieren kann.*” Böckenförde, Ernst Wolfgang: *Staat, Gesellschaft, Freiheit*. 1976, 60.

⁵ SÓLYOM László: *Alkotmányosság Magyarországon. Értékek és tények*. In: SÓLYOM László: *Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon*. Budapest, Osiris, 2001. 140., 144.

megfelelő működésétől, hanem attól függ, hogy az Alaptörvény mögötti értékek generációról generációra újratерemthetőek-e.

Az Alaptörvény identitását elkötelezettsége adja – nem a Költségvetési Tanács jogállása, vagy az Alkotmánybíróság hatásköreire vonatkozó szabályok. A jubileum távollata ezek szempontjából jelent érdemi kérdést. Azaz a nemzeti elkötelezettség hangsúlyosabb megjelenése mellett a házasság és a család intézménye melletti elkötelezettség, az egyéni szabadság és a közösség iránti felelősség összhangjára építő emberkép fennmaradása a kérdés.

Az a több évtizede tartó kulturális válság, melynek gyökere a hagyomány szerves és értő továbbadásának megroppanása (a nyugati világban 1968 ennek jelképerejű megnyilvánulása), világosan érződik az alkotmányozás keretein. Az Alaptörvény kísérlet a megszakadt hagyomány talán még fellelhető elemeinek megragadására. Míg egyes érzékeny kérdésekben Magyarországon vitathatatlan az egység (így abban, hogy házasság azonos nemű személyek között nem jöhet létre), más kérdésekben a ma már nem mindenki számára evidens hagyomány restaurálására törekszik az alkotmányozó (így pl. a Szent Korona szerepe vonatkozásában).⁶ Természetes, hogy az ilyen törekvésekre eltérő módon rezonálnak a közösség különböző tagjai. A megszakadt hagyomány keresése más területeken is meglepetéseket hordozhat: a példák sora az önkormányzati heraldikától a sajátos gesztusokig terjed, ahogy Dunaújváros kórháza 1991-ben Szent Pantaleon nevét vette fel, vagy 2007-ben az akkori budapesti városvezetés indokoltnak látta, hogy a 4-es metró alagútépítő pajzsának megáldására papot hívjon. A hagyományhoz való viszony korántsem egységes, a politikai közösség kulturális identitása nem homogén. A legnagyobb közös osztó keresése mégis zsákutca lenne, ez a közös minimum olyan üres lenne, mint a késő Kádár-kor növényneveket favorizáló utcanévadásai. Egészséges viszonyokat feltételezve az örökség többlet-tartalmakat hordozhat a közösség egyes részei számára, azonban nem rekeszti ki azokat sem, akik e többletthez ellenségesen vagy közömbösen viszonyulnak. A Himnusz első sora ebből a szempontból szerencsés példa: e sorok úgy kötnek össze minden magyart, hogy egyesek (így az Istenben hívők) számára többlet-tartalommal is bírnak, azonban a hagyomány ereje által ez a sor a vallástalanokat sem rekeszti ki, nem teszi őket másodrendű polgárokká. A kontextus ismerete nélkül a megidézett verssor értelmezése lehetetlen: ahogy az is jögon kívüli kérdés, hogy – világnézettől függetlenül – az „Isten éltesse!” mint születésnapi köszöntés idegen nyelvekre fordítva általában nélkülözné az eredeti áldó fordulatot.

Alapvetően ésszerű, hogy az alkotmányjogi keret minél inkább építsen azokra a jogot megelőző értékekre, melyek a nemzeti közösség kohézióját biztosítják. Viszonyunk ezen értékekhez – hagyományhoz, a jogrendszer mögötti antropológiai kérdéshez – nem közömbös.

⁶ A Szent Korona felhívása a Nemzeti hitvallásban nem vallási jellegű, hanem közjogi-történeti utalás.

2. Szent István emlékezete

Szent István király az egyetlen személy, akinek nevét az Alaptörvény megemlíti, sőt egyenesen kétszer is utal rá. Rögtön a Nemzeti Hitvallás legelején ezt a mondatot olvassuk:

„Büszkék vagyunk arra, hogy Szent István királyunk ezer évvel ezelőtt szilárd alapokra helyezte a magyar államot, és hazánkat a keresztény Európa részévé tette.”

Egy alkotmány egy állam szervezeti és működési szabályzata, ugyanakkor minőségileg több is annál. Nem nélkülözheti az ünnepélyességet, emelkedettséget, a szimbólumok jogon túli világát. A dokumentum szimbolikus elemei tehát nem átlapozható, csak a „csomagoláshoz” tartozó szövegek, hanem lényeges elemei a dokumentumnak. Különösen így van ez az Alaptörvény R) cikk (3) bekezdésében foglalt értelmezési szabály nyomán:

„Az Alaptörvény rendelkezéseit azok céljával, a benne foglalt Nemzeti hitvallással és történeti alkotmányunk vívmányaival összhangban kell értelmezni.”

A J) cikk rögzíti, hogy a hivatalos állami ünnep „augusztus 20. napja, az államalapítás és az államalapító Szent István király emlékére”. Augusztus 20-át az 1991. évi VIII. törvény tette hivatalos állami ünneppé, „államalapító Szent István” ünnepeként. A hagyomány azonban néhol már nem eredeti formájában jut el hozzánk. 2007 óta a Miniszterelnöki Hivatal és a Magyar Cukrász Iparosok Országos Ipartestülete közös pályázata alapján cukrászversenyen ítélik oda évről évre az „ország torta” címet, melyet a cukrászok Magyarország születésnapját köszöntik. Ezt az értelmezést vette át az Alaptörvény is, mely augusztus 20-át nem csak az államalapító Szent István király emléknapijának tekinti, hanem sajátos módon az államalapítás emléknapijának is. Míg a katolikusok Szent István király halálának évfordulóján mennyei születésnapjára emlékeznek, a cukrászok Magyarország születésnapjára sütnek tortát – egy évezred távolából a két esemény közötti 38 év valóban nem sok. Az ünnep lényegét tekintve eltérő hagyományos és egyházi, valamint alkotmányos szerepe is jól mutatja, hogy nincs szó arról, hogy az Alaptörvény a keresztény (adott esetben katolikus) megközelítést magáévá tenné. Sőt, ellenkezőleg: talán a távoli bíráló számára nem is észrevehető módon saját, állami szempontjai szerint új, önálló, az egyházi tartalomtól igen élesen elváló értelmezést ad az ünnepnek. Ez tehát éppen annak példája, hogy az alkotmányozó nem keresztény hagyomány, hanem az államiság szempontja felől közelít.

A preambulum nem utal az államiságot megelőző korra, így nem a honfoglalást, hanem az államalapítást tekinti kiindulópontnak (a rovásírásos helységnévtáblák nem az Alaptörvény szellemiségéből erednek, inkább azt jelzik, hogy a hagyomány iránti tisztelet vágya milyen erős, míg a szerves hagyomány keresése bizonytalanságokat is mutat). Szent István és a keresztény Európa felhívása a Nemzeti hitvallás felütése. Az első preambulum-bekezdés utolsó mondata kifejezetten elismeri a kereszténység nemzetmegtartó szerepét. Nincs ugyanakkor szó arról, hogy a kereszténység államvallássá válna – más, megbecsült vallási hagyományokhoz képest az alkotmányozó egy történelmi tényt ismer el, és ezt a nemzet, az alkotmányozó közösség szempontjából

teszi. Azaz nem a kereszténység, mint vallás méltatásáról van szó, nem is a keresztény hit jelenlegi társadalmi szerepéről, hanem a kereszténységnek csak a nemzeti történelemben betöltött, meghatározó szerepéről. A kereszténység ezen szerepe ténykérdés: nélküle nincs magyar államiság, nincs magyar történelem.⁷ Ugyanakkor a kereszténységnek nem csak nemzetmegtartó szerepe és nem csak hagyománya van – az örökség ennél gazdagabb és a kereszténység szerepe ma is jelen van. Az Alaptörvény hallgatása beszédes, a Nemzeti hitvallás megáll keresztény örökség részleges felhívásánál. Míg történeti vonatkozásban a kereszténység kiemelése nem vitatható, napjaink vonatkozásában nem sugallható az, mintha a kereszténység szerepe kizárólagos lenne – ahogy preambulumban ezt nem is teszi. A preambulumban csak vallási hagyományok előtt hajt fejet, a vallástalan hagyomány elismerése éppúgy hiányzik,⁸ mint a vallás jelenlegi szerepének elismerése. A szövegből nem olvasható ki az Alaptörvény elköteleződése a vallás és a vallási közösségek jelenlegi szerepével kapcsolatban, így a család és a nemzet között vagy mellett, az együttélés más közösségeit – köztük az egyházakat – nem említi. Ezek a közösségek alkotják a társadalom szövetét, azt a szövetet, mely nélkül a demokratikus állam sem létezhet, de amit újratertemni, fenntartani maga nem képes.⁹

Szent István meghatározó szerepe az alkotmányozó számára egyértelmű lehetett, azonban ha mélyebbre nézünk, nem ennyire egyértelmű a helyzet. Magyarország 3154 településén 124 539 közterület van. 2792 utca vagy tér viseli Petőfi Sándor, 2683 Kossuth Lajos nevét. Szent István (Móricz Zsigmond, Bocskai és Akácfa mögött), Kinizsi Pállal holtversenyben a 33. helyen áll, 379 utcanevvel, azaz a települések alig több mint tizedében találunk Szent István utcát vagy teret. Árpád emlékét 1069 utcanev őrzi, de Bajcsy-Zsilinszky Endre (465), Damjanich (465), Kölcsey (466), Bem (699), Deák Ferenc (559), Zrínyi (871), Hunyadi (951), Táncsics Mihály (1155), Jókai (1223), József Attila (1245), Arany János (1289), Ady Endre (1701), vagy Dózsa György (1877) is többszörösen megelőzik Szent Istvánt.¹⁰ A félreértések elkerülése végett nem a nevezettek történelmi vagy irodalmi értékét szeretném kétségbe vonni (az akácfa értékes vagy veszélyes voltáról folyó vitában pedig nem érzem magam illetékesnek), a nemzeti emlékezetben azonban sajátosan rakódnak egymásra rétegek, így lehet, hogy míg Kossuth Lajos emlékét erőteljesen őrzi az emlékezet, addig Batthyány Lajos be sem került a leggyakoribb utcanevek közé. Ami a közterületi szobrokat illeti, Szent István már

⁷ „A magyar szellemi élet születése egy nap történt megkereszteltetésével. A magyar kultúra eredendően keresztényi kultúra, mint az Egyház legidősebb lányáé, a franciáé, és nem „megtért” kultúra, mint a germán népeké. Ezért visszas és komikus minálunk minden olyan törekvés, mely német mintára kultúránk kiteljesedését kereszténység előtti, nem látható ősutakon keresi.” SZERB Antal: *Magyar irodalomtörténet*. Budapest, Magvető, ¹⁰1992. 29.

⁸ JAKAB András: *Az új Alaptörvény keletkezése és gyakorlati következményei*. Budapest, HVG-Orac, 2011. 181.

⁹ Ez következik a „Böckenförde-Diktumból” is: „*Der freiheitliche, säkularisierte Staat lebt von Voraussetzungen, die er selbst nicht garantieren kann.*” Ernst Wolfgang BÖCKENFÖRDE: *Staat, Gesellschaft, Freiheit*. 1976. 60.

¹⁰ PAPP Gábor – CSIK-KOVÁCS Zoltán: Kossuth vs. Petőfi. In: ANNELYS DE VET – BUIDOSÓ Attila (szerk.) *Magyarország szubjektív atlasza*. Budapest, HVG Könyvek Kiadó, 2011. 166.

megelőzi Kossuth Lajost.¹¹ Az utcanévadások persze korlátozottan követik a politikai változásokat: 1948-ban Kossuth vagy Petőfi választása éppen elkerülhetővé tette kommunista ideológiához kötődő elnevezéseket, míg az, hogy e neveket megváltoztassák, nem indokolható.

Szent István király azt hagyta örökül, amit maga is kapott. Az őt bérmáló – és talán keresztelő – Adalbert püspököt akkor ölik meg a porosok, amikor István fejedelem lesz. Hitét és azt is, hogy minden tekintetben magához illő társat kapott Gizella királyné személyében, sokban Adalbertnek köszönhette. Aligha véletlenül ajánlotta az általa alapított esztergomi érsekséget Szent Adalbert védelmébe. Öröksége, melyet az Alaptörvényben is kereshetünk, a keresztény hit és a magyar állam.

3. Az államiság folytonossága

Magyarország maga Szent István öröksége. Ezer év nem kis idő, mégis államunk azonos egykori magával – ez a magyar közjog szilárd álláspontja.

Az államiság folytonossága nem magától értetődő – ellenpéldáért nem kell messzire mennünk: az Osztrák Köztársaság (Német-Ausztria) új államként jött létre az I. világháborút követően és ekként ismerte el a Sait Germain-i békeszerződés.

Az államformáról szóló, 1919. október 21-én elfogadott törvény 1. cikke szerint:

Deutschösterreich in seiner durch den Staatsvertrag von St. Germain bestimmten Abgrenzung ist eine demokratische Republik unter dem Namen „Republik Österreich“. Die Republik Österreich übernimmt jedoch – unbeschadet der im Staatsvertrage von St. Germain auferlegten Verpflichtungen – keinerlei Rechtsnachfolge nach dem ehemaligen Staate Österreich, das ist den „im Reichsrate vertretenen Königreichen und Ländern“.

Éles ellentét van tehát az osztrák és a magyar megközelítés között az állam jogfolytonossága tekintetében. Míg az Osztrák Köztársaság magát (Csehszlovákiához hasonlóan) új államnak tekinti, a Magyar Királyság kiindulópontja a jogfolytonosság. Amikor szlovák történetírás különböztet a történelmi Magyarhon (Uhorsko) és az 1918 utáni Magyarország (Mađarsko) között, nem annyira a tényektől, a szociológiai valóságtól idegen, mint a közjogi alapvetésunktől. Közjogi felfogásunk alapja, hogy Magyarország, a mai magyar állam nem egy huszadik századi képződmény Európa térképén, mely a magyarok egy része számára jelent hazát a néhai Magyarország egy kis részén, hanem azonos néhai magával. Szent István király nem a mai magyar állam elődjét alapította meg, hanem a magyar államot, mely ekként is azonos néhai magával.

Az Alaptörvény az egységes magyar nemzet elvét vallja (D) cikk), azaz a nemzet fogalmába bekapcsol minden magyart, azokat is, akiket az állampolgárság köteléke nem kapcsol az anyaországhoz. Magyarország az ő hazájuk is.

¹¹ A kozelterkep.hu adatbázisa 275 köztéri Kossuth és 430 Szent István emlékművet tartalmaz – bár az adatbázis minden bizonnyal nem teljes körű, az arányok alighanem helyesek.

4. A keresztény örökség

Felér-e az Alaptörvény a ránk hagyott keresztény örökséghez? Az Alaptörvény felvállalta a törekvést, hogy méltó legyen, de lehetetlenre nem vállalkozik. Az adott társadalmi értékviszonyokat tükrözi, amitől a jog tartósan nem is képes eltérni: legfeljebb egy nemzedékkel lehet konzervatívabb, mint a társadalom. Alkalmas arra, hogy veszélyeket érzékelve rögzítsen egy konszenzust, de nem alkalmas a hiányzó konszenzus pótlására.

Az Alaptörvényben határozottan megjelennek erkölcsi értékek, így például a családon belül a generációk közötti szolidaritás parancsa. Olyan erényről van szó, melyet Szent István is kiemel intelmeiben: az elődök követése tesz kimagaslóvá. [A királyi méltóság nyolcadik helyén áll őseink követése. Ide tartozik a szülők megbecsülése és a szokások tisztelete is. („Mely görög kormányozta a latinokat görög módra, avagy mely latin kormányozta a görögöket latin módra?”) Az elődök szokásainak követése tesz kimagaslóvá sajátjaink között és érdemi ki az idegenek dicséretét.]¹²

Nem állítható, hogy az Alaptörvény általánosságban magáévá tenné, intézményesítené a keresztény örökséget, legfeljebb egy-egy jogintézmény tekintetében érhetjük tetten az elkötelezettséget. Az értékelkötelezettséget az Alaptörvény az állam vallási-világnézeti semlegességét fenntartva¹³ teszi hangsúlyosabbá.

Az értéktartalom hangsúlyos – és vitatott példája lehet a házasság intézménye melletti elkötelezettség. A házasság vonatkozásában a különműködés rögzítése éppen a homoszexuális kapcsolatok emancipációjának visszahatása – korábban ez fel sem merült (L) cikk). A deklaráció főlőslegesnek tűnhet az Alkotmánybíróság 1995-ös élettársi kapcsolatokra vonatkozó határozata tükrében, hiszen ez rögzíti, hogy házasság csak férfi és nő között jöhet létre.¹⁴ Azonban a határozat indoklásában az Alkotmánybíróság a házasság „kulturánkban és jogunkban hagyományosan” kialakult intézményéről szól, ami nyitva hagyja a lehetőséget, hogy később (évtizedekkel később) az Alkotmánybíróság a társadalmi-kulturális változásokra tekintettel új tartalmat adjon a házasság intézményének. Azaz az alkotmányozót az óvatosság vezethette: egy ma meglévő, mégis több ország példája szerint veszélyeztetett konszenzust védő óvatosság.¹⁵ Külön kérdés, hogy a házasság, mint életforma jogi eszközökkel történő preferálása az állam kompetenciájába tartozik-e – nem közömbös az állam számára, miként alakítják

¹² Szent István király Intelmei Imre herceghez.

¹³ Ellentétes állásponton: Tóth Gábor Attila szerint „...az Alaptörvény szövege a katolikus-keresztény államiságot mint normatív programot jeleníti meg. A szekuláris értékek és az evilági humanizmus – szemben a lengyel konstrukcióval – említést sem érdemeltek. Így szerintem az Alaptörvény közelebb áll az iszlám sharia es a szunnita doktrínák állami jogforrási jellegét elismerő egyiptomi alkotmányhoz, mint a vallási, világnézeti egyenlőséget előíró lengyelhez.” „Az Alaptörvény fő problémái nem oldhatók meg jogértelmezéssel”. Tóth Gábor Attila alkotmányjoggal Solyom Péter beszélget. *Fundamentum*, 2012/4. 67., 74. Az Alaptörvénnyel szemben kritikus irodalom szemelvényei nyomán Pap András László azt a következtetést vonja le, hogy az Alaptörvény emberképe kirekesztő jellegű: Pap András László: Az Alaptörvény preferenciáiról. *Magyar Jog*, 61. évf., 2014/12. 686–698.

¹⁴ 14/1995. (III. 13.) AB hat.

¹⁵ FRIVALDSZKY János: *A jogfilozófia alapvető kérdései és elemei*. Budapest, Szent István Társulat, 2011. 58–64.

magánéletüket polgárai? Álláspontom szerint nem pusztán hagyományok indokolják a házasság intézményének védelmét, és sem a házasság, sem a család intézményének alkotmányos védelménél nem a demográfiai szempont a meghatározó (igaz, hogy az állam rá van utalva a népesség reprodukciójára, és igaz az is, hogy a házaspárok több gyermeket vállalnak, mint az élettársi kapcsolatban élők, ez azonban önmagában nem oka a fokozott védelemnek). Önmagában az alkotmányos értéket jelent, hogy egy férfi és egy nő tartós életszövetségre lép, azaz már a magánélet stabilitása is alkotmányos érték. A házasság (szemben az élettársi kapcsolattal) nem magánügy, az állam semlegességét nem sérti, ha magatartásmintákat alkotmányos szinten is preferál¹⁶ – megfigyelve mindenki szabadságát arra, hogy saját döntései szerint alakítsa életét.

5. Indulási deficit? Megosztó vagy kompromisszumos?

Az Alaptörvény elfogadására az Országgyűlés rendelkezett a szükséges demokratikus, választói legitimációval, ugyanakkor nem állítható, hogy az alkotmányozást a nemzeti konszenzus katarzisa kísérte volna. Alighanem szükségszerűnek tekinthetjük ezt a helyzetet.

Visszatekintve feltehetjük a kérdést: lehetett-e volna másképp? A katarzis törvényhozói akarattal nem hozható létre. A szemben álló politikai erők pedig nem voltak érdekelték a konszenzuseresésben – a mindenkori ellenzék kevésbé tehető érdekelté abban, hogy a mindenkori kormánytöbbség sikeréhez asszisztáljon. Ugyanakkor a kormánytöbbség részéről is visszas lett volna, ha választói felhatalmazás birtokában hagyják végeláthatatlan egyeztetésekbe fulladni az alkotmányozás ügyét. Nem tűnt bölcsnek, hogy ürügyet adtak az ellenzék számára, hogy kivonuljon az előkészítési folyamatból, de körületekintőbb egyeztetés mellett is adódhatott volna ürügy.

A kezdeti deficitet meghaladhatja az idő. A mű elszakad alkotójától – ha módosítások során keresztül láthatunk is utó-munkálatokat. Idővel figyelmen kívül lehet hagyni a 2011. évi politikai vitákat és lehetőség nyílik arra, hogy higgadt elemzés alá vonjuk magát a szöveget.

Valóban olyan megosztó az Alaptörvény szemlélete és a benne megjelenő értékek, mint az néhány kritikusa állítja? A Nemzeti hitvallás értékvilága kiegyensúlyozott vagy egyoldalú,¹⁷ az Alaptörvénnyel való azonosulást előítéletek vagy valós akadályok nehezítik?

Pócza Kálmán figyelemre méltó értelmezése szerint az Alaptörvény éppen kompromisszumos szöveg a nemzeti–konzervatív–közösségi és az egyetemes–liberális–individuális értékek között, e kompromisszum megfelelő értékelését a jelen hazai viszonyok azonban ellehetetlenítik.¹⁸

¹⁶ VARGA ZS. András: A közigazgatás feletti kontrolleszközök általános áttekintése. *Jog – állam – politika*, III. (2011) Különszám. 37., 49.

¹⁷ JAKAB I. m. 181.

¹⁸ Kálmán PÓCZA: Kontroverse Verfassunggebung mit Kompromisslösung? Text und Kontext des ungarischen Grundgesetzes. In: Ellen Bos – Kálmán PÓCZA (szerk.): *Verfassunggebung in konsolidierten Demokratien. Neubeginn oder Verfall eines politischen Systems?* Baden-Baden, Nomos, 2014. 211–230.

6. A jubileum távlata

Az igazi kérdés nem az, hogy formálisan fennmarad-e az Alaptörvény, hanem az, hogy az Alaptörvény jellegét adó elemek megmaradnak-e, illetve tényleges jogként maradnak meg, vagy kiüresedhetnek. Azt hiszem ez az igazi kérdés, és egyben ez az a kérdés, ami a jogász kompetenciáját meghaladja – csak próféta adhatna rá megfelelő választ. Annyit talán megkockáztathatunk, hogy olyan jogi tételek, melyek mögül eltűnik a közmegegyezés, hosszasan nem tarthatóak fenn. Az igazi kérdés tehát az, hogy van-e, fennmarad-e, megújítható-e a közmegegyezés az Alaptörvény által is jelzett értékek mögött, legyen szó a nemzeti szolidaritásról, a család szerepéről, vagy akár arról, hogy a házasság férfi és nő szövetsége. Ha a társadalom meghatározó többsége nem osztja ezt a közmegegyezést, valamilyen formán az alkotmányos keret is megváltozik. Ez pedig nem az alkotmányvédelem, hanem a generációk közötti viszonyok, a családok, közösségek, a nevelés és a kultúra területe.

